

Johanna Salomonsson  
Linnéuniversitetet

DOI: <https://doi.org/10.58215/ella.47>

## *Jag spelar på hästar.* Prepositionsfrasens betydelse som deltagare eller omständighet vid olika typer av lexikaliserade förbindelser i svenskan

### Abstract

Denna studie kastar nytt ljus på begreppet *verbgrupp* och problem om dess definition när den följs av preposition. Just dessa konstruktioner har ofta en mångtydighet i sin semantik, och det är problematiskt att avgöra om den efterföljande prepositionen hör till verbgruppens betydelse eller snarare är en preposition som inleder en prepositionsfras. Ett medföljande problem utgör också frågan om prepositionsfrasen ska tolkas som omständighet eller om rektionen efter prepositionen fungerar som deltagare i processen. Studien redogör för och problematiserar partikelverb och prepositionsverb i svenskan, samt hur lexikaliserade förbindelser med preposition kan tolkas inom systemisk-funktionella grammatikens ramverk. Med hjälp av de tre perspektiven underifrån (form), ovanifrån (betydelse) och från sidan (syntax) beskrivs olika problematiska fall och varför det finns anledning att i vissa fall betrakta prepositionen som del av verbgruppen, och i andra fall se den som inledning till en prepositionsfras.

Artikeln föreslår att prepositionen ska ses som del av verbgruppen i de fall den är betydelsesvag inom prepositionsfrasen, och att rektionen då ska förstås som deltagare. I de fall prepositionsfrasen ger tydlig deltagarbetydelse som i passiva satser och i satser med benificient som deltagare ska hela prepositionsfrasen ses som en deltagare. I de fall prepositionsfrasen i sin helhet realiserar omständighetsbetydelse ska den ses som omständighet.

Nyckelord: Partikelverb, prepositionsverb, lexikaliserade förbindelser, transitivitetsanalys, verbgrupp

## *I'm gambling on horses.* The function of the prepositional phrase as either participant or circumstance at different lexical items in Swedish.

### Abstract

This study sheds new light on the term *verbal group* and problems about its definition when followed by a preposition. These constructions often show semantic vagueness, and therefore it is problematic to decide whether the preposition following a verb should be considered part of the verbal group, or rather part of a prepositional phrase. A consequential problem arises, namely that it is therefore often hard to categorize the prepositional phrase as circumstantial adjunct or its rection as participant in the clause. The study accounts for and problematizes phrasal and prepositional verbs in Swedish and how phrasal-prepositional verbs may be interpreted within the SFG framework. By using perspectives from below (form), from above (meaning) and from round about (syntax), different problematic cases are discussed, and reasons for regarding the preposition as part of the verbal group in some cases and as part of a prepositional phrase in others.

The article suggests that the preposition should be considered as part of the verbal group in those contexts where its meaning is weak and rather modifies the meaning of the verbal group. The rection in those cases should be analysed as a participant. In those cases when the preposition clearly realises meaning of a participant as in passives or as realisation of a beneficiary participant, the prepositional phrase should be analysed as a participant. In cases when the prepositional phrase clearly mediates meaning of a circumstance, it should be regarded as a circumstantial function.

Key words: Phrasal verb, prepositional verb, transitivity analysis, verbal group

## Introduktion

Denna artikel riktar uppmärksamheten mot betydelsereaktionen mellan verb och preposition i sådana konstruktioner som Svenska Akademiens Grammatik (Teleman et al., 1999; framgent *SAG*) benämner *prepositionsobjekt* eller *objektliknande adverbial* (Prytz, 2021), och hur betydelsen kontrasterar mot verb med efterföljande partikel, dvs. tryckstarka oböjliga adverb och prepositioner efter ett verb (Strzelecka, 2001, s. 15). *SAG* (s. 422) listar följande varianter av verb med efterföljande partikeladverbial:

- a) Verb + partikeladverbial *gå ut; gå av*
- b) Verb + partikeladverbial + objekt *hämta ut pensionen; göra bort sig*
- c) Verb + partikeladverbial + bundet adverbial *gå ut med informationen; slå av på takten*
- d) Verb + partikeladverbial + objekt + bundet adverbial *sikta in sig på en seger; skrapa av smöret från brödet*
- e) Verb + partikeladverbial + indirekt objekt + direkt objekt *ta ifrån eleven pennan; kasta av sig kläderna*

När det däremot gäller trycksvaga prepositioner är det diskutabelt hur de påverkar betydelsen hos verbet, som i uttrycket *titta på TV*. Frågan är om prepositionen tillsammans med *titta* utgör en verbgrupp eller inte, eftersom det finns en marginell semantisk skillnad mellan *titta* som statiskt verb, och *titta på* som fokuserar på *TV*. Ett syntaktiskt problem som följer av att definiera prepositionen som del av verbgruppen är att den då fråntas sin egenskap att inleda en prepositionsfras, vilket inte är fallet. *På TV* är en prepositionsfras, oavsett hur *på* förhåller sig till *titta*. Den beskrivning som återfinns i *SAG* reder i förstone ut frågan om vilka kombinationer med verb + partikel respektive verb + preposition som förekommer i svenskan, men den beskriver inte betydelsereaktionen mellan verb och preposition. Inte heller erbjuder den ett analysredskap för att undersöka samverkan mellan form och funktion, vilket gör det här avsnittet inom grammatiken särskilt intressant. Därför finns det anledning att studera fenomenet genom den systemisk-funktionella grammatikens (SFG:s) lins, för att problematisera avgränsningen av begreppen *verbgrupper*, *deltagare* och *omständigheter* vid partikel- och prepositionsverb. Genom att utgå från funktionen hos dessa språkliga enheter blir det också fruktbart att definiera deras avgränsning.

Den teoretiska ram som SFG erbjuder för analyser av samspelet mellan form och funktion ger en möjlighet att kategorisera svårlösta fall (Halliday & Matthiessen, 2014, s. 329). Detta är också något som uppmärksammats av Fawcett (2000) genom den uttolkning av SFG som brukar härledas till *Cardiffgrammatiken*. Fawcett (2000, s. 166) ställer sig frågan hur motiverat det är att betrakta partiklar och prepositioner som del av verbgruppen, eftersom de snarare har en lexikal än en grammatisk funktion. Den här artikeln ska ta ett nytt grepp om den idén för att beskriva hur prepositioner efter verb kan förstås som självständiga led eller som del av verbgruppens betydelse och funktion.

## Metod och frågeställning

SFG är känt för att betrakta språket utifrån tre perspektiv, och det är också så som partikel- och prepositionsverben analyseras i denna artikel. Underifrån står *form* i fokus, ovanifrån *betydelse* och från sidan betraktas satsen *syntagmatiskt*, dvs. med vilka deltagare och eventuella omständigheter en process konstrueras (Magnusson, 2011). Dessa tre perspektiv samspelar sällan, och de leder också analysen till olika tolkningar, som i exemplet *titta på TV*. Underifrån kan prepositionsfrasen ses som en självständig del av satsen, och därför en omständighet. Ovanifrån kan *TV* förstås som föremål för tittandet, och därför betraktas som en deltagare. Från sidan sett gör prepositionen verbet *titta* skenbart transitivt, vilket gör att *titta på* utgör en verbgrupp, och *TV* en deltagare i processen. Med hjälp av de här perspektiven kommer en rad konstruerade exempel att analyseras för att kunna beskriva de olika funktioner som prepositioner efter verb uppvisar. Artikeln ämnar besvara följande frågeställningar:

1. Hur förhåller sig partikelverb, prepositionsverb och lexikaliserade förbindelser till SFG:s definition av *verbgrupp*?
2. Utifrån vilka argument kan prepositionsfrasen efter ett verb förstås som deltagare respektive omständighet?

I artikeln används begreppet *verb* när det handlar om ordklass, men *process* när det är tal om vilken funktion som verbet realiserar. *Process* är alltså inte SFG:s term för det som i andra sammanhang kallas *verb*, utan det handlar om hur satsens betydelse realiserar. Processen utgör en *figur*, dvs. hela satsen, och den består av *element*, dvs. deltagare och eventuella

omständigheter (Halliday & Matthiessen, 2014, s. 30). Beroende på satsens processtyp kan deltagarna realisera olika funktioner. I den materiella processen *Jag bygger skåpet på momangen* fungerar *jag* som Aktör, *skåpet* som Mål och *på momangen* som omständighet med tidsbetydelse.

## Forskningsöversikt

Under många år har SFG använts som teoretisk och metodologisk ram för språkvetenskapliga studier, men också inom andra discipliner som inriktar sig mer mot språkdidaktik och lärande (Karlsson, 2020). Dessa studier baseras på tolkningar av Halliday & Matthiessens *Introduction to functional grammar* (2014) och har sin hemvist i Sydneyskolans uttolkning av SFG. Inom den nordiska SFG-forskningen diskuteras fortlöpande teorins tillämpningsområde, men få bidrag ges om terminologi och definitioner med avgränsningar (Karlsson, 2020). Systemisk-funktionell grammatik har emellertid intresserat forskare under de senaste decennierna, och flera studier har motiverat teorins tillämpbarhet på svenska språket. Nordrum (2007) använde sig av SFG för att studera hur grammatiska metaforer i form av nominaliseringar översätts från engelska till svenska och norska. I de populärvetenskapliga texterna översattes 20% av de grammatiska metaforerna i källtexten till satser i måltexten, och skillnaderna kunde förklaras genom hur de olika exemplen relaterar till semantik och form. Thyberg (2020) genomförde en grammatisk studie om *det*-konstruktioner utifrån den ideationella och den interpersonella metafunktionen. Resultatet visade att konstruktionen har en viktig modal funktion, men att den uppvisar olika grader av metaforik. Grahn (2012) undersökte verbet *tänka* och substantivet *tanke* i tre radioprogram med syftet att studera dem utifrån en processanalys. Studien kom fram till hur både *tänka* och *tanke* används i första hand som relationella, materiella och verbala processer, och inte som förväntat för att realisera en mental process.

Svenska partikelverbs funktion och tillämpning har också studerats, om än ej i närtid. Norén (1996) undersökte ur ett lexikografiskt perspektiv fem partiklar homonyma med prepositioner och i vilken utsträckning dessa lexikaliseras. Avhandlingen leder fram till fyra betydelsetyper: icke-gränsrelaterad (dvs. oavgränsad, imperfektiv betydelse), och gränsrelaterad betydelse (dvs. avgränsad, perfektiv betydelse) samt två rumsbetydelser positionsbetydelse och rörelsebetydelse. Även Strzelecka (2001) har studerat verb som följs

av partiklarna *in*, *ut*, *upp* och *ner*. Avhandlingen tog sitt avstamp inom den kognitiva semantiken för att visa på partiklarnas polysemi. Resultatet visade att partiklarna *upp* och *in* oftare används mot mitten av en rumsbetydelse och också snarare används vid positivt värderade konnotationer, medan *ner* och *ut* i stället används för att beskriva perifera rumsbetydelser, men också används i negativa konnotationer. Att partikelverb är ett krävande område för andraspråkselever har också uppmärksamats (Viberg, 1996). Inom området finns ingen nyare forskning, men en äldre studie av Laurén (2005) visade hur finska språkbadselever använder färre partikelverb och varierar dem mindre än den svenskspråkiga jämförelsegruppen, men att det också finns syntaktiska skillnader mellan grupperna i fråga om placering av objekt vid partikelverb. Laureys (1991) har beskrivit några av de problem som uppstår vid översättningen av partikelverb i samband med utarbetning av ordböcker, och Kuronen och Leinonen (1999) har tagit sig an partikelverben utifrån ett uttalsdidaktiskt perspektiv genom att belysa de uttalsskillnader som finns mellan finlandssvenska och standardsvenska.

Någon studie som belyser de svenska partikelverbens funktion utifrån ett systemisk-funktionellt perspektiv saknas alltså. Fontaine (2017b) diskuterar däremot ur ett SFG-perspektiv *phrasal verbs*, alltså verb med adverb eller preposition och verb med adverb och preposition i engelskan. Hon problematiserar prepositioners och adverbs semantiska relationer i dessa sammanhang, och ur ett lexikologiskt perspektiv huruvida de ska ses som polysema eller homonyma i konstruktioner som *He's gone out golfing*. Hon tar sig dock inte an uppgiften att se vilka konsekvenser det blir för definitionen av begreppet *verbgrupp* om en flerordsenhet (*multi word expression* 'watch out for') ses som en lexikal enhet eller inte. Inom fältet som rör grammatik utifrån SFG som teori bedrivs, generellt sett, väldigt lite forskning om vad ett ord är och var gränsen går till andra ord (Fontaine, 2017b). Det i sin tur går att härleda till att SFG utgår från språkets funktion och inte sätter frågan om ett ords form i centrum utan i stället dess potential för att skapa betydelse (Fontaine, 2017a). Men trots denna utgångspunkt väcker analyser ändå frågan när en flerordsenhet ska ses som en lexikal enhet och under vilka betingelser den i stället ska analyseras som olika ord.

## Teoretiska utgångspunkter

SFG som teori vilar på antagandet om att språket är skiktat i flera lager, där kontexten finns längst ut och innanför den ett semantiskt skikt som realiserar kontexten. Semantiken i sin tur realiserar lexikogrammatiskt via morfosyntax och lexikon, och denna lexikogrammatik kommer sedan till uttryck via tal och skrift (Salomonsson, 2022). I det lexikogrammatiska skiktet integreras lexikon och grammatik, vilket leder till definitionsproblem och behov av avgränsning (Fontaine, 2017b). Genom dessa skikt löper de tre metafunktionerna *den interpersonella metafunktionen* som betraktar hur språket talar till mottagaren, *den ideationella metafunktionen* som i stället koncentrerar sig på språkets innehåll och *den textuella metafunktionen* som fungerar sekundärt till de andra två genom att den organiserar språket genom tema och rema. Inom den ideationella metafunktionen förstås innehållet som två sidor av samma mynt – dels den *experientiella* metafunktionen som beskriver hur innehållet realiserar genom processer, deltagare och omständigheter, dels den *logiska* metafunktionen som förklarar hur ord, fraser och satser kan bildas till varandra, och i sin tur bilda nya fraser och satser genom paratax och hypotax.

Halliday & Matthiessen (2014, s. 363) gör en tydlig distinktion mellan grupper och fraser genom att en fras ses som en slags förminskad sats och alltid kan reduceras till minst två ord, medan en grupp kan reduceras till ett enda ord. En infinitivfras kan reduceras till *att* + verb i infinitiv, och en prepositionsfras kan reduceras till preposition + rektion i form av nominalgrupp, infinitivfras eller finit sats. SFG skiljer vidare ut *verbgrupper*, *nominalgrupper* och *adverbgrupper*. I svenskan finns det också ett fåtal prepositionsgrupper (Halliday & Matthiessen, 2014, s. 423), som *på grund av*, *med hjälp av*, *i stället för*. Adjektiv kan utgöra deltagare i en relationell process och betraktas därför som nominalgrupper (Halliday & Matthiessen, 2014, s. 391). Om satsen endast består av ett enda verb, så utgör detta även satsens processkärna (*event* Halliday & Matthiessen, 2014, s. 77), och fungerar som verbgrupp.

(1) Johan *kör* bil.

Om verbgruppen består av flera verb bildar finit tillsammans med satsens processkärna gemensamt en verbgrupp. Finitet kan då vara ett modalt (2) eller temporalt (3) hjälpverb.

(2) Johan *kan köra* bil.

(3) Johan *har kört* bil.

Hallidays koncept *verbal group* är alltså likställt med det som i SAG kallas för *verbfras* (jf. Fawcett, 2000). Om det förekommer en interpersonell *möjligen* eller textuell *senare* adjunkt (SAG: Satsadverb) i anslutning till finitet så kan den också räknas in i verbgruppen (Thompson, 2014, s. 93). Olika typer av verbgrupper visar tablå 1.

**Tablå 1:** Verbgruppens beståndsdelar

|                                | Finit | Modalt<br>hjälpverb | Processkärna |                  |          |
|--------------------------------|-------|---------------------|--------------|------------------|----------|
|                                |       |                     |              | Reflexivpronomen | Partikel |
| Enkel verbgrupp                | kör   |                     |              |                  |          |
| Temporal verbgrupp             | har   |                     | kört         |                  |          |
| Modal verbgrupp                | kan   |                     | köra         |                  |          |
| Temporal-modal verbgrupp       | har   | kunnat              | köra         |                  |          |
| Verbgrupp med partikel         | har   |                     | kört         |                  | fram     |
| Verbgrupp med reflexivpronomen | kan   |                     | sätta        | mig              |          |
| Sammansatt verbgrupp           | vill  | kunna               | leta         | mig              | fram     |

Uttolkningen att reflexivpronomenet kan förstås som del av verbgruppen går stick i stäv med den beskrivning som finns i Halliday & Matthiessen (2014, s. 149) som i stället ser reflexivpronomenet som ett postponerat subjekt. I den här analysen ser jag det som att reflexivpronomenet i någon mån modifierar processkärnans betydelse – det är skillnad mellan att *sätta ngt* som förutsätter ett subjekt som Agent, och *sätta sig* där subjektet i stället fungerar

som Medium. Därför menar jag att reflexivpronomenet ska omfattas av processkärnans betydelse.

Halliday & Matthiessen (2014, s. 416) betraktar partikeln som en del av verbgruppen, vilket Fawcett (2000) ifrågasätter baserat på att den tillsammans med verbet bildar en lexikal enhet och därmed inte fyller någon egen grammatisk funktion på samma sätt som hjälpverb och finit bidrar med. Enligt ett sådant resonemang ska inte heller reflexivpronomenet ingå i verbgruppen, annat än indirekt via processkärnan. Varken partikel eller reflexivpronomen skapar betydelse som *event*. Syftet med denna artikel är dock inte att utröna partikeln tillhörighet, utan om prepositionsfraser efter en verbgrupp som *leva med sina barn* ska ses som en deltagare eller omständighet, men också i vilken mån det rör sig om en faktisk prepositionsfras, dvs. en slags förminskad sats. För denna analys väljer jag att betrakta partikel och reflexivpronomen som del av processkärnans betydelse, och därmed del av verbgruppens funktion.

## Partikelverb – definition och avgränsning

För att kunna diskutera prepositionsfrasens funktion som deltagare eller omständighet är det nödvändigt att först rikta blicken mot verb som följs av en partikel, eftersom prepositioner kan byta ordklass till adverb och på så sätt utgöra en partikel, utan att för den sakens skull inleda en prepositionsfras. Partikelverbet *stöta på* i betydelsen 'träffa' följs av en deltagare.

(4) Han stötte på *sin chef* på stan.

Eftersom prepositionen fungerar som adverb och därmed hör till verbgruppen måste den efterföljande nominalgruppen ses som ett eget satsled, dvs. en deltagare, eftersom *stöta på* är ett transitivt verb. I Norén (1995) ges en översikt över de verb som hör till partikelverb, och hon tar upp både verb med adverb och verb med substantiviska led, som *skriva mejl*. SFG skiljer dessa åt genom att kategorisera sådana substantiviska led som Räckvidd, ergativt sett.

Många, kanske rent av de flesta, partikelverb kan med enkelhet ombildas till en grammatisk metafor som particip. Av *stöta på* kan participet *påstött* bildas, och av *köra på* kan man beskriva en bil som *påkörd*. Att detta är möjligt har helt enkelt att göra med hur både verb med efterföljande partikel gemensamt uttrycker processbetydelse, och därför också kan

packas ner i en grammatisk metafor (Magnusson, 2011). Detta är emellertid inget vattentätt fenomen, för det finns exempel på grammatiska metaforer som är bildade av verb med preposition. *Omtalad* kommer av *att tala om ngn* som exempelvis en kompetent person, och inte från partikelverbet *tala om för ngn* hur något fungerar. Det gör att även sådana verbförbindelser kan ses som processbetydelser, där prepositionen absolut bör betraktas som del av verbgruppen. Det gäller dock inte för alla verb med preposition, men det kan finnas anledning att återkomma till produktiviteten av grammatiska metaforer i en annan studie.

Utifrån ett funktionellt perspektiv känns partikelverb igen för att de är betydelseskiljande från verbgruppen utan partikel (Laureys, 1991). De tre perspektiven underifrån, ovanifrån och från sidan visar sig vara användbara när det gäller att reda ut om ett verb med efterföljande led är ett partikelverb eller inte. Ett klassiskt exempel är *köra på bilen*, där analysen underifrån, dvs. betoningen, avgör om någon kör ovanpå en bil, eller krockar med den. Om partikeln betonas är det ett partikelverb, som *köra PÅ bilen*. Problemet är att också andra led efter verbet betonas utan att de för den sakens skull ses som partikelverb, varför perspektivet underifrån inte räcker till för att identifiera ett partikelverb (Salomonsson, 2022):

- (5) Huset är *rött*. (Attribut)
- (6) Johnny kör *bil*. (Utsträckning)
- (7) Katten gillar *ost*. (Fenomen)
- (8) Sällskapet pratar *strunt*. (Utsaga)
- (9) Vinnaren ler *stort*. (Omständighet)

Just skillnaden mellan partikel och omständighet är inte alltid helt solklar, eftersom det finns många partiklar med spatial betydelse som i viss mån tillför omständighetsbetydelse till satsen. Det går dock att kontrollera genom att testa ledet efter verbet som tema. Partiklar låter sig inte utan problem flyttas längst fram i satsen (Norén, 1995).

- (10) Jag åker hem igen till jul.
- (11) ? Hem åker jag igen till jul.

Det gör att *hem* måste betraktas som partikel och därmed del av verbgruppen, och inte som omständighet i satsen, trots att den har en mycket tydlig spatial betydelse. Ett ytterligare steg i analysen är att ta hjälp av betydelsen och se på processen ovanifrån. I exemplet *köra PÅ bilen* skiljer sig betydelsen avsevärt från *köra bilen*, och då vet vi att det är ett partikelverb. På samma sätt är det också skillnad på *tända* 'sätta fyr på' och *tända PÅ* 'knarka' eller *leva* 'existera' och *leva OM* 'väsnas'. Men i andra fall är inte det betonade efterledet lika betydelsebärande. Oavsett om jag *åker hem* eller *åker* så transporterar jag mig. Betydelseskillnaden ligger på ett annat plan där skillnaden inte är helt kontrastiv, utan endast ligger i en aspektuell skillnad. Just detta att de förändrar en temporal och/eller spatial betydelse är en vanlig funktion hos partikelverben (Strzelecka, 2001 s. 90; Halliday & Matthiessen, 2014, s. 414).

Om vi tittar på partikelverb från sidan i stället kan vi se hur verbets valens avgör vilka deltagare och omständigheter som är möjliga eller obligatoriska. Verb är komplexa till sin natur att analysera eftersom de uppvisar en högre grad av polysemi än exempelvis substantiv, just för att deras innebörd beror på kvaliteten av deras argument (Lemmens, 1998, s. 65). Genom exemplet *hoppa i* kan vi förstå hur det både som partikelverb och verb med preposition används transitivt och intransitivt.

(12) Intransitivt: Pelle HOppade *i mitten*. 'hoppas på en plats' (Omständighet)

(13) Transitivt: Pelle hoppade I *bassängen*. 'Förflyttning från bassängkanten till vattnet' (Deltagare)

(14) Intransitivt: Kugghjulet hoppade I *av sig själv*. 'lägga sig rätt'. (Omständighet)

(15) Transitivt: Kugghjulet hoppade I *spåret*. (Deltagare)

När prepositionen betonas och på så sätt ändrar betydelsen från *HOppa i* så växlar prepositionen med det också ordklass och fungerar i stället som adverb (Strzelecka, 2001). De tre perspektiven visar att både form, funktion och syntaktiska kriterier är avgörande för om en flerordsenhet ska förstås som ett partikelverb eller inte.

## Verb med prepositionsfras: deltagarbetydelse

Eftersom SFG som teori använder sig av funktionella kriterier för att kategorisera språket tillåter teorin att även prepositionsfraser kan analyseras som deltagare. Halliday & Matthiessen (2014, s. 348) beskriver nominalgrupper som mer deltagarlika, och prepositionsfraser som mer omständighetslika men ger inte många exempel på dem utan begränsar sig till passivkonstruktioner utifrån beskrivningen av engelskan (Halliday & Matthiessen, 2014, s. 330).

(16) Boken lästes *av mig*.

Det finns emellertid i svenskan också exempel på deltagare som realiseras genom en prepositionsfras i aktiva satser där deltagaren fungerar som beneficent, dvs. en indirekt mottagare för handlingen.

(17) Vi kräver *av henne* att hon betalar i tid. (Mental: Upplevare)

(18) Jag skickade ett brev *till min farmor*. (Materiell: Mottagare)

(19) Jag har berättat *för henne* att vi ska åka till stan i morgon. (Verbal: Talmål)

Mottagare realiseras i svenskan vanligen med prepositionsfras (20), men denna deltagarroll kan också realiseras med nominalgrupp (21).

(20) Vi ger boken *till barnen*.

(21) Solen skänker *huset* en vacker lyster.

Det motiverar varför prepositionen i det fallet däremot inte ska ses som del av verbgruppen, utan i stället förstår vi hela prepositionsfrasen som en deltagare. Sådana prepositionsfraser bör därför analyseras som självständiga enheter, och som tydligt separerade från verbgruppen eftersom de realiserar en betydelse av ett element i figuren. Dessa fall står i kontrast mot sådana prepositioner som i stället har ett inflytande på verbgruppens betydelse, dvs. när perspektivet underifrån, dvs. form, ger ett annat svar än perspektivet ovanifrån (funktionell analys) och från sidan (syntagmatisk analys).

## Prepositionsfras som del av verbgruppens betydelse

Ett stort antal verb i svenskan ser på ytan ut som partikelverb genom att de konstrueras med ett verb och en preposition, men perspektivet underifrån ger vid handen att det inte är ett partikelverb givet hur de uttalas. Det rör sig om verb som *tänka på*, *tro på*, *leva för*, *prata om*, *handla om*, *äta av*, *se på*, *skjuta på* med flera, dvs. sådana som SAG beskriver som verb med bundet adverbial, och i andra sammanhang benämns prepositionsobjekt (Prytz, 2021). Det finns i svenskan några konstruktioner som både kan fungera som partikelverb och prepositionsverb, men där kontexten är avgörande för hur vi tolkar dem (Prytz, 2021, s. 74). *Lasse jobbar på taket* är ett sådant exempel, där *på taket* kan tolkas som rumsomständighet, eller att prepositionen *på* hör till verbgruppens betydelse och att *taket* fungerar som deltagare, dvs. Mål i en materiell process. Läsningen av satsen blir helt olika beroende på hur vi förstår kontexten.

Hur vi ska förstå prepositionen som del av verbgruppens betydelse har att göra med om den är en del av ett fast uttryck eller inte. *Skratta åt*, *le åt* och *gråta över* har alla en preposition som är en del av uttrycket och som också är bestämd av kontexten. Om man menar att man drabbats av hjärtesorg och *gråter över någon*, så kommer det inte bli den betydelsen om prepositionen byts ut mot vilken som helst. Man kan alltså inte uttrycka 'sörja' med *\*gråta på någon*, utan den betydelsen är inskränkt till att realiseras med prepositionen *över*. Den här prepositionen har emellertid inte bara funktionen att den uttrycker en specifik betydelse utan den möjliggör också att intransitiva verb kan stå med en deltagare i form av en prepositionsfras (Hanks, 2013, s. 79). Prepositionen gör så att säga verbet skenbart transitivt, men är fortfarande obligatorisk för att ett nominalt efterföljande led ska vara möjligt. Fawcett (2008, s. 190) driver hypotesen att rektionen ensam ska ses som en deltagare som prediceras av processen, och att det därför inte rör sig om en prepositionsfras av samma kaliber som i realisering av en omständighet. Fenomenet i processen *Min granne tror på Gud* är då *Gud* och inte *på Gud* (Fawcett, 2008, s. 190). Det går emot idén om att prepositionen ska förstås i sin helhet (Prytz, 2021). Både *tänka/på/* och *tro/på/* uppvisar liknande egenskaper, och jag är beredd att ansluta mig till Cardiffgrammatikens resonemang i det här avseendet.

Den mentala processen *tänka* kan utan preposition egentligen bara användas i anföringssatser för att anföra tanke, men denna tanke kan också packas om till en nominalgrupp i form av ett

Fenomen som i *Lisa tänker inget*. Den fungerar också med s k innehållsobjekt (SAG 3: 312) i satsen *Lisa tänker en tanke*. Men – det är inte möjligt att bygga satser av typen *\*Lisa tänker hunden* eftersom *hunden* inte innehåller en betydelse av en anförd sats och därför inte heller kan fungera som Fenomen. För att det ska bli möjligt måste processkärnan förses med en preposition som i *Lisa tänker på hunden*. Prepositionen bär i det exemplet inte någon direkt betydelse för sammanhanget för det är inte tal om 'på' i rumslig mening, utan språket behöver prepositionen som "klister", för att kunna göra verbet skenbart transitivt, och då är *på* ett frekvent val. Prepositioner efter verb har antingen en metaforisk betydelse, som i *gråta över ngn*, eller ingen direkt betydelse alls för sammanhanget, men verbet kräver en preposition för att kunna rikta processen mot en andradeltagare. Från sidan är det därför rimligt att prepositionen ingår i verbgruppen, och *hunden* utgör processens Fenomen. Ett sådant förhållningssätt frigör också i någon mening rektionen från prepositionen, vilket gör dess funktion som deltagare tydligare. Om *på hunden* ses som ett element kan det tolkas som en rumsomständighet vilket är något helt annat än *hunden* som deltagare till processen *tänka på*.

När det gäller *tro* vs. *tro på* fungerar prepositionen betydelseskiljande i mycket större omfattning. Att bara *tro* har en mera statisk betydelse, och att *tro Gud* betyder att man litar på att det som Gud säger faktiskt är sant. Men att *tro på Gud* handlar snarare om att låta sig övertygas om Guds existens. I det fallet kan vi utgå ifrån att prepositionen är en viktig del av verbgruppen, och att rektionen utgör en deltagare. Om vi räknar prepositionen som en fullvärdig medlem av verbgruppen så är det inte möjligt att analysera prepositionsfrasen som en helhet (Prytz, 2021, s. 68), utan ett sådant resonemang följer Cardiffgrammatikens förslag (Fawcett, 2008). Ovanifrån är prepositionen betydelseskiljande, och valet av *på* är obligatoriskt för just denna kontextuella betydelse, även om prepositionen i sig inte har någon konkret betydelse. En ordagrann tolkning medför att prepositionsfrasen fungerar som omständighet, dvs. att någon befinner sig uppe på Gud när denne tror, vilket inte är den betydelse som *tro på Gud* står för. Det motiverar att se prepositionen som del av verbgruppen, eftersom verbet bestämmer vilken preposition som hör till just denna specifika betydelse.

Om prepositionen byts ut så leder det till att processen *tro* blir central för satsens betydelse och under vilka omständigheter det sker – *Jag tror i kyrkan*. Det går alltså inte att tolka prepositionsfrasen endast utifrån dess form, eftersom *tro* kan konstrueras med diverse

prepositionsfraser som realisationer av omständigheter, men endast *tro på* får denna specifika betydelse, ovanifrån betraktat. Underifrån sett bildar prepositionsfrasen ett eget satsled, men ovanifrån sett påverkar prepositionen betydelsen hos processkärnan, men inte i samma omfattning som en partikel. Det är alltså tal om en gradskillnad i betydelseförändring. De olika exemplen visar att dessa prepositionsfraser inte kan förstås enbart utifrån form, utan analysen måste kompletteras med perspektiven ovanifrån och från sidan för att det ska vara möjligt att förstå hur elementen i figuren realiseras.

## Prepositionsfras i lexikaliserad förbindelse

Verbgrupper med preposition förekommer inte sällan i tre led, som *ta reda på*, *hålla ordning på* och *lägga band på*. De har lexikaliserats till en innebörd som realiseras genom hela verbgruppen och består av ett verb, en nominalgrupp och en preposition. De kallas *lexikaliserade förbindelser verb + objekt* enligt SAG (3:311). Halliday & Matthiessen (2014, s. 413) definierar lexikaliserade förbindelser som “lexical verbs which consist of more than just the verb word itself” men skiljer inte partikelverb och prepositionsverb åt. Halliday & Matthiessen (2014, s. 413) betonar i stället att det nominala ledet inte alls fungerar som objekt, utan i stället är en del av den lexikaliserade frasen och ska tillsammans med verb och preposition förstås som en lexikal enhet. På så sätt skiljer sig dessa från materiella processer med Utsträckning, eftersom dessa just kan förstås som två enheter i en process. Man kan t ex *kasta pil*, *kasta sten* och *kasta macka* utan att betydelsen av *kasta* förändras. Till de lexikaliserade förbindelserna hör kollokationer som gemensamt skapar en egen betydelse, som *fatta eld*, *spela Allan* och *göra affärer*. De kan inte tolkas ordagrant, eftersom substantivet i förbindelsen har grammatikaliserats (Fontaine, 2017a). *Ta reda på* betyder i sin helhet ’lära sig’, och inte analytiskt ’ta’ + ’reda’ + ’på’ (Hanks, 2013, s. 50) och på samma sätt fungerar andra lexikaliserade förbindelser som *göra affärer med*, *löpa risk*, *hålla hus* och *hålla mun*.

Lexikaliserade förbindelser realiserar inte sällan metaforik i någon grad, vilket också motiverar att tolka dem i sin helhet, och då låta prepositionen vara en del av verbgruppens betydelse (Fawcett, 2008, s. 191). Att *hålla mun* är möjligen underifrån sett en materiell process med Utsträckning, men eftersom hela förbindelsen betyder ’tiga’ så måste den förstås som en beteendemässig process. Det finns emellertid också partikelverb som används som

olika processtyper inom olika sammanhang, men med en metaforisk betydelse. *Ställa upp* betyder i sin kongruenta realisering att exempelvis hindra en dörr från att slå igen, men det kan också mera metaforiskt betyda att göra sig tillgänglig för ett uppdrag. Detta fenomen kallas *processmetafor* (Magnusson, 2011). I ett sådant fall är den sistnämnda betydelsen metaforisk där en materiell process fungerar som metafor för en annan materiell process.

Att lexikaliserade fraser måste tolkas i sin helhet blir extra tydligt när de konstrueras av ett verb som realiserar existentiell funktion. De kan nämligen aldrig konstrueras med en andradeltagare. *Hålla hus* är ett exempel som underifrån sett är en materiell process med Utsträckning, men som ovanifrån utifrån betydelse i stället har en existentiell funktion. Från sidan sett är förstadeltagaren den Existerande utifrån betydelse, och processen *hålla hus*. Jag ser inte *hålla* som en existentiell process i andra kontexter som *hålla en boll* eller liknande eftersom den är konstruerad tillsammans med ett Mål. Tvärtom kan en lexikaliserad förbindelse som *stå brud* tolkas som en materiell process, trots att den är uppbyggd av ett verb som i de flesta fall fungerar existentiellt, men här konstrueras med en andradeltagare, dvs. Utsträckning. Uttrycket *stå brud* måste sålunda förstås som en materiell process, och den fungerar utmärkt som processmetafor i betydelsen 'gifta sig'. Exemplet visar hur det är meningslöst att skapa regler för vilka verb som realiserar en specifik processtyp, eftersom kontexten och även de tre perspektiven avgör vilken processtyp det rör sig om. Exemplet visar dessutom hur de materiella processerna ligger väldigt nära de existentiella (Halliday & Matthiessen, 2014, s. 216).

## Prepositionsfras efter relationell pocess + adjektiv

Det finns också vissa uttryck som kan ge sken av att vara likställda med lexikaliserade förbindelser, men ingalunda är det. Det gäller konstruktioner med verb + adjektiv + preposition, som *bli trött på*, *vara säker på*, *få nog av*. Dessa exempel realiseras genom en relationell process, men ska de då förstås i sin helhet, och vilken processtyp tillhör de då? Svaret är att dessa måste förstås analytiskt, eftersom betydelsen handlar om hur två deltagare binds samman genom den relationella processen, men att adjektivet efterbestäms med prepositionsfrasen. I en kontext där prepositionsfrasen förstås som ett element i figuren blir tolkningen en helt annan. *Anna blir trött | på vintern* betyder i stället *när* Anna är trött.

Det som ställer till tolkningen av dessa konstruktioner kan vara att de ovanifrån utifrån betydelse egentligen kan tolkas som en process med andra betydelsedimensioner än relationella, men det finns bara i undantagsfall kongruenta realiseringar av dem. *Bli trött på* kan realiseras kongruent genom den mentala processen *tröttna*, men för *bli klok på* finns ingen sådan motsvarighet. Prepositionsfrasen i sådana konstruktioner fungerar därför som en efterbestämning inom nominalgruppen *trött på X* och därmed som del av deltagaren i den relationella processen.

## Prepositionsfras som omständighet

Intransitiva verb är begränsade till att följas av omständighetsbetydelse, som *sitta*, *stå*, *ligga*, *hamna* och *komma*. Många intransitiva verb är dessutom mycket mer beroende av en efterföljande omständighet för att satsen ska bära med sig ett tolkningsbart innehåll, och fungerar ihop med det som SAG kallar *bundet adverbial*. De intransitiva materiella processerna *hamna* och *komma* är alltså semantiskt beroende av en omständighet av fr. a. spatial funktion, som *hamna i diket* eller *komma till skolan*. Det kan också förklara varför just *komma* är så produktivt som partikelverb med variationer som *komma fram/hem/bort/till/in/ut/över/på*. På samma sätt konstrueras existentiella processer som *stå*, *sitta* och *ligga* ofta med en omständighet, eftersom dessa inte kan stå med andradeltagare. De prepositionsfraser som fungerar som omständigheter är i allmänhet mycket lätta att identifiera eftersom de så uppenbart skiljer sig åt från verbgruppens betydelse. Det gäller både intransitiva verb (22) och partikelverb (23).

(22) Vi simmade *på eftermiddagen*.

(23) Vi åkte hem *efter skolan*.

Sådana fall är mycket enkla att avgränsa, men det finns en kategori av omständigheter som är semantiskt nära funktionen hos en deltagare, nämligen sakomständigheten.

## Avgränsning mellan deltagare och sakomständighet

Så långt har denna artikel visat hur både prepositionsfraser och nominalgrupper kan realisera omständigheter och deltagare i en process, men också att det finns tveksamma fall som är svåra att kategorisera. Halliday & Matthiessen (2014) har föreslagit kategorin

*sakomständighet* för att hantera sådana fall som befinner sig i gränslandet mellan deltagare och omständighet. Sakomständigheten är säkerligen den minst beskrivna och tillämpade omständighetskategorin inom svensk och internationell SFG-forskning, vilket inte minst går att härleda till dess smala tillämpningsområde. Halliday & Matthiessen (2014, s. 306) begränsar dess användning vid verbala processer när någon talar *om* något, och inte direkt återger det sagda (Thyberg, 2020, s. 243).

(24) Tommy berättar *om en flicka som heter Annika*.

Sakomständigheter förekommer också vid existentiella processer.

(25) Hon lever *för sina blommor*.

Det finns en marginell aspektuell skillnad mellan *berätta* och *berätta om*, och distinktionen är snarlik den mellan *tänka* och *tänka på*, vilket i sig leder tanken till att alla prepositionsfraser efter verb borde ses som sakomständigheter. Men det finns en tydlig distinktion här. Medan sakomständigheten specificerar *vad* det talas om i Utsagan (Grahns, 2012, s. 47), så anger prepositionsfraser vid övriga processtyper något som är direkt beträffat av processen. Så är fallet med de relationella processerna. I satser som *Boken handlar om en flicka som heter Momo* fungerar *handlar (om)* relationellt, *Boken* som Bärare, och *om en flicka som heter Momo* som Attribut. Att det är en prepositionsfras spelar egentligen ingen roll, eftersom SFG kategoriserar den som en omständighetsmässig deltagare, alltså något som är helt förenligt med de olika relationella processernas funktioner. Eftersom prepositionsfrasen får en deltagarroll i satsen är det inte heller relevant om prepositionen hör till verbgruppen eller inte, eftersom det redan finns en kategori som hanterar problemet. Det gör också att det finns en möjlighet att analysera prepositionsfrasen som en helhet, precis som Prytz (2021) föreslår, och även se den som deltagare.

Diskussionen om en prepositionsfras är en sakomständighet eller om rektionen ska ses som en deltagare aktualiseras i analysen av beteendemässiga processer. Halliday & Matthiessen (2014) beskriver dem som antingen transitiva med Den Handlande och Beteende, t ex *Johan ler ett stort leende*, eller som intransitiva med Den Handlande och omständighet *Johan ler länge*. En närmare analys av beteendemässiga processer visar dock att svenskan uppvisar ett

antal fall där prepositionsfrasen ovanifrån sett snarare bär betydelsen av en annan deltagare än Beteende.

(26) Lisa skrattar *åt Majas skämt*.

(27) Lisa gråter *över Majas berättelse*.

(28) Lisa ler *åt Majas berättelse*.

Det är problematiskt att se prepositionsfrasen som en omständighet eftersom processen riktar sig direkt mot prepositionsfrasen. Visserligen kan exempelvis *Majas skämt* ses som en förutsättning för skrattandet, men skrattet är också riktat mot *Majas skämt*. Ovanifrån är alltså tolkningen ambivalent, då det finns argument som talar för att det är en sakomständighet resp. för en deltagare. Från sidan sett kan det lösas genom att se prepositionen som del av verbgruppen, och att nominalgruppen i rektionen i stället är deltagaren i satsen. Hur det finns skäl att se prepositionen som del av verbgruppen visar det transitiva partikel verbet *skratta ut*.

(29) Lisa skrattar *ut Maja*.

Ovanifrån, utifrån betydelse, är Maja direkt beträffad av handlingen och därför deltagare i processen. Från sidan kan vi se att verbets valens kräver två deltagare eftersom det är ett transitivt verb, men en sådan möjlighet saknar Halliday & Matthiessen (2014), förutom deltagarrollen Beteende. Den är dock inte applicerbar på exemplet *Maja*. På samma sätt behövs en annan deltagarroll till verb med preposition som *skratta åt*, *gråta över* och *le åt*, förslagsvis Den Beträffade (Salomonsson, 2022). Den gäller i så fall inte minst animata nominalgrupper efter prepositionen, i varje fall om vi betraktar processen ovanifrån. Halliday & Matthiessen:s (2014) förslag att se dem som sakomständigheter är en trubbig lösning och anpassad efter en idé om att en andradeltagare motsvarande ett Mål i en materiell process inte kan förekomma i en beteendemässig process. Att det inte gäller för engelskan är inte likställt med att det måste vara så i svenskan, utan detta är ett exempel på när vi behöver en särskild kategori för att kunna beskriva prepositionsfrasens funktion i beteendemässiga processer.

## Ambivalent tolkning av prepositionsfrasens funktion utifrån de tre perspektiven

Precis som de beteendemässiga processerna kan skapa huvudbry, finns det också oklara fall som kan förstås på olika sätt. De tre perspektiven kan visa varför en och samma process kan analyseras så olika. Prepositioner kan, som visats ovan, skapa skenbar transitivitet hos intransitiva verb genom att knyta deltagare till processen. I den materiella processen *Tommy och Annika fick leka med grannflickan* fungerar *leka* intransitivt, men utifrån betydelse går det att förstå hur *grannflickan* är en del av processen, och därmed borde ses som en deltagare. Som omständighetsbetydelse är det möjligt att föreställa sig hur leken sker på ojämlika villkor.

Därför är det rimligt att tänka sig att det rör sig om ett Mål i en materiell process, ovanifrån sett, men kategorin Sällskapsomständighet är också tillämplig. Perspektiven kan ge olika betydelser, där *grannflickan* antingen deltar i leken, eller är föremål för den. För att bestämma sig för vad det rör sig om kan det vara lämpligt att testa med olika prepositionsfraser.

(30) Tommy och Annika fick leka *på lovet*. (Tid)

(31) Tommy och Annika fick leka *i vardagsrummet*. (Rum)

(32) Tommy och Annika fick leka, *eftersom de kom så bra överens*. (Kausal)

Att det rör sig om en omständighet och inte om en deltagare ser vi från sidan, eftersom prepositionen *med* inte är starkt bunden till *leka* utan kan bytas ut mot andra prepositioner med bibehållen betydelse av *leka*. Anledningen till att det är frestade att se *med grannflickan* som en deltagare (Mål) ovanifrån kan ha att göra med att rektionen i prepositionsfrasen är animat. Om vi byter ut rektionen mot en inanimat nominalgrupp är betydelsen av en omständighet mycket tydligare:

(33) Tommy och Annika fick leka *med bilbanan*. (Sätts- eller sakomständighet)

Om vi i stället placerar in en animat deltagare i prepositionsfrasen ger det effekten att den som omständighet blir föremål för leken, och inte en deltagare. Det är alltså kontextuellt rimligt att betrakta *med* som del av verbgruppen *leka med*, och att se *grannflickan* som deltagare när hon

själv deltar i leken. Hur vi tolkar prepositionsfrasen har alltså till stor del med kvaliteten på rektionen att göra, och framför allt vilken betydelse som kontexten påbjuder.

## Diskussion

Den här artikeln har tagit ett nytt grepp om hur en SFG-analys kan ta hänsyn till bruket av verb med preposition, dvs. det som SAG betecknar *objektliknande adverbial*, i andra sammanhang *prepositionsobjekt* (Prytz, 2021). Kategorin är svårhanterad utifrån att prepositionen inleder en prepositionsfras som i kongruent form realiserar en omständighet, men samtidigt är prepositionen betydelsebärande för verbgruppen i någon mån, om än inte alls i samma omfattning som fallet är med en partikel. Den här studien har visat på komplexiteten hos partikel- och prepositionsverb och hur de ska förstås utifrån den ideationella metafunktionen. Genom de olika exemplen har analysen kunnat visa att det finns vissa fall när prepositionen bör ses som del av verbgruppens betydelse, och vissa fall när den i stället inleder en prepositionsfras och på så sätt utgör ett eget satsled. Genom att utgå från det teoretiska perspektiv som SFG erbjuder har det varit möjligt att problematisera verbgruppens avgränsning utifrån form, funktion och syntagmatiska kriterier.

Min analys är att om prepositionen är betydelsebärande så ska den räknas till verbgruppen för att på så sätt delvis frigöra rektionen från prepositionen, så att den kan betraktas som deltagare för processen. I det här perspektivet låter jag alltså funktionen dominera över språkets form. Här spelar det ingen roll om rektionen är en nominalgrupp eller en sats, för i båda fallen utgör prepositionen en del av verbgruppen. Detta är kanske extra tydligt vid lexikaliserade fraser.

(34) Vi tar reda på bokens innehåll. Nominalgrupp.

(35) Vi tar reda på om vi ska läsa boken. Anförd sats.

I andra fall, när prepositionsfrasen i stället med tydlighet realiserar omständighetsbetydelse, så ska den också tolkas som en sådan. Det inträffar framför allt vid intransitiva verb, när omständigheten är nödvändig för satsens innehåll.

(36) Vi springer om fem minuter. Prepositionsfras, omständighet.

Just kvaliteten på rektionen påverkar också uttolkningen av prepositionens tillhörighet, och det är kanske just dessa svårtolkade fall som blir extra spännande, eftersom de kan säga något om hur språket faktiskt fungerar. I de fall rektionen innehåller animat betydelse är det säkert mera naturligt att betrakta den som deltagare i processen, medan en mera abstrakt och inanimat betydelse snarare skapar en betydelse av att prepositionsfrasen realiserar en omständighet, och att prepositionen då i det fallet inte hör till verbgruppen, som i exemplet med *leka med* ovan. Det finns säkert all anledning att återkomma till den frågeställningen i andra studier.

Ett annat oklart område rör tillämpningen av kategorin Sakomständighet. Denna studie kunde visa några fall där det rör sig om Sakomständigheter, men eftersom många intransitiva verbkonstruktioner kräver en prepositionsfras för att kunna förmedla ett tolkningsbart innehåll, dvs. det som SAG benämner *bundet adverbial*, är frågan om det verkligen, ovanifrån sett, rör sig om en omständighet, i synnerhet när det finns deltagarbetydelse i prepositionsfrasens rektion. I de fallen fungerar också prepositionen annorlunda än i ren omständighetsfunktion, eftersom den gör verbet skenbart transitivt, som i *Vi spelar på hästar*. Just den funktionen kanske också är central för frågan om prepositionens tillhörighet. Verbets valens styr inte bara att en preposition är nödvändig, utan också vilken preposition som kan bära just den betydelsen. På så sätt har den en viktig lexikal funktion och ska också ses som del av verbgruppen.

Intressant nog gäller inte det för alla processtyper, av den enkla anledningen att alla processtyper inte fungerar likadant. Existentiella processer kan inte stå med andradeltagare, varför prepositionsfrasen i de fallen måste ses som en sakomständighet. Detsamma gäller sådana prepositionsfraser som anger vad en Utsaga handlar om, när inte Utsagan återges genom nominalgrupp. Det förslag som jag angett angående de beteendemässiga processerna handlar om att det finns en tydlig riktning från Den Handlande mot Den Beträffade, som fallet inte är vid omständighetsbetydelse. Däremot vid materiella, mentala och relationella processer är analysen av prepositionsfrasens funktion som deltagare mindre problematisk.

## Slutsats

Partikel- och prepositionsverb vållar en del analytiska problem, och denna artikel har visat på olika sätt att hantera dem inom SFG:s ramverk. De olika perspektiven underifrån, ovanifrån och från sidan har kunnat visa på ambivalenta tolkningar, som var och en förefaller fullt plausibel. Underifrån sett kan säkerligen alla prepositionsfraser som i sig inte bär strikt deltagarbetydelse betraktas som omständigheter, men perspektiven ovanifrån och från sidan ger en annan bild, som gör det möjligt att postulera följande hantering av prepositionsfraser vid verb:

**Tablå 2.** Kriterier för deltagare.

| Deltagare                                           |                                                   |                                   |
|-----------------------------------------------------|---------------------------------------------------|-----------------------------------|
| Nominalgrupp efter partikelverb                     | Vi spelar upp <i>låten</i> .                      |                                   |
| Prepositionsfras i passiv                           | Boken lästes <i>av eleverna</i> .                 |                                   |
| Prepositionsfraser som realiserar Beneficient       | Vi ger boken <i>till dem</i> .                    |                                   |
| Preposition som ingår i verbgruppens semantik       | Materiell                                         | Vi måste spela på <i>hästar</i> . |
|                                                     | Mental                                            | Min granne tror på <i>Gud</i> .   |
|                                                     | Beteendemässig                                    | Maja skrattar åt <i>Lisa</i> .    |
|                                                     | Relationell                                       | Boken handlar om <i>henne</i> .   |
| Preposition som del av en lexikaliserad förbindelse | Vi håller ordning på <i>katterna</i> under tiden. |                                   |
| Prepositionsfras efter adjektiv = del av deltagare  | Han är <i>trött på vintern</i> .                  |                                   |
| Prepositionsfras med animat rektion                 | Hon leker med <i>grannflickan</i> .               |                                   |

Tablå 3. Kriterier för omständigheter

| Omständigheter                                            |              |                                      |
|-----------------------------------------------------------|--------------|--------------------------------------|
| Prepositionsfras efter partikelverb                       |              | Vi spelar in <i>på förmiddagen</i> . |
| Prepositionsfras som tydligt kan skiljas från verbgruppen |              | Vi cyklade <i>i tre timmar</i> .     |
| Prepositionsfras med inanimat rektion                     |              | Hon leker <i>med bilbanan</i> .      |
| Sakomständighet                                           | Verbal       | Vi pratade <i>om uppsatsen</i> .     |
|                                                           | Existentiell | Hon lever <i>för sina blommor</i> .  |

Dessa kriterier visar hur prepositionsfraser som realiserar omständighetsfunktion utgör ett fakultativt element i satsen, men när de är knutna till verbgruppen i någon mån bör det nominala ledet i stället ses som en deltagare. Prepositionsfraser som i sin helhet realiserar deltagarbetydelse ska också betraktas som deltagare.

## Författarens omtal

Johanna Salomonsson är verksam inom ämnet svenska som andraspråk vid Linnéuniversitetet i Växjö, Sverige där hon bland annat forskar om den systemisk-funktionella grammatikens beskrivning och tillämpning i svenskan, både som verktyg för textanalys men också för didaktiska syften. Hon intresserar sig också för kritisk diskursanalys där hon studerar migrationsdiskursen ur olika perspektiv.

## Litteraturförteckning

- Fawcett, R. P. (2000). In place of Halliday's 'verbal group' Part 1: Evidence from the problems of Halliday's representations and the relative simplicity of the proposed alternative. *Word*, 51(2), 157–203.  
<https://doi.org/10.1080/00437956.2000.11432500>

- Fawcett, R. P. (2008). *Invitation to Systemic Functional Linguistics through the Cardiff Grammar: An Extension and Simplification of Halliday's Systemic Functional Grammar*. (3. utg.). Equinox.
- Fontaine, L. (2017a). Lexis as most local context: towards an SFL approach to lexicology. *Functional Linguist*, 17(4), artikel 17.  
<https://doi.org/10.1186/s40554-017-0051-7>
- Fontaine, L. (2017b). On prepositions and particles: a case for lexical representation in systemic functional linguistics. *Word*, 63(2), 115–135.  
<https://doi.org/10.1080/00437956.2017.1309029>
- Grahn, I.-L. (2012). *Tala om att tänka – om processer och projekt vid användning av orden tänka och tanke i tre samtal*. [Doktoravhandling]. Göteborgs universitet.
- Halliday, M. A. K. & Matthiessen, C. M. I. M. (2014). *An introduction to functional grammar*. Routledge.
- Hanks, P. (2013). *Lexical analysis: Norms and exploitations*. The MIT Press.  
<https://doi.org/10.7551/mitpress/9780262018579.001.0001>
- Karlsson, A.-M. (2020). SFL och socialsemiotik: Verktyg eller holistisk teoriram? *Globe: A Journal of Language, Culture and Communication*, 10, 10–29
- Laurén, U. (2005). Partikelförbindelser och alternativa bundna adverbial hos finska språkbadselever. I: P. Rossi (Red.), *Från översättning till etik. Festskrift till Irma Sorvali på hennes 60-årsdag* (s. 131–142). Uleåborgs universitet.
- Laureys, G. (1991). Partikelverb: En fallgrop för lexikografer. *Tijdschrift voor skandinavistiek*, 12(1–2), 215–225.
- Lemmens, M. (1998). *Current Issues in Linguistic Theory: Vol 166. Lexical perspectives on transitivity and ergativity: causative constructions in English*. John Benjamins Publishing.  
<https://doi.org/10.1075/cilt.166>

- Magnusson, U. (2011). *Skolspråk i utveckling: En- och flerspråkiga elevers bruk av grammatiska metaforer i senare skolor* [Doktorsavhandling]. Göteborgs Universitet.
- Nordrum, L. (2007). *English Lexical Nominalizations in a Norwegian-Swedish contrastive perspective* [Doktorsavhandling]. Göteborgs Universitet.
- Norén, K. (1995). Partikelverb och lexikon: kriterier för att finna lexikaliserade partikelverb. *Nordiske Studier i Leksikografi*, 3, 321–330.
- Norén, Kerstin. (1996). *Svenska partikelverbs semantik* [Doktorsavhandling]. Göteborgs Universitet.
- Prytz, J. (2021). Objekt eller Adverbial? I: J. Brandtler & M. Kalm (Red.), *Nyanser av grammatik* (s. 61–78). Studentlitteratur AB.
- Salomonsson, J. (2022). *Systemisk-funktionell grammatik för lärare i svenska och svenska som andraspråk*. Studentlitteratur AB.
- Strzelecka, E. (2001). *Partikelverb med in, ut, upp och ner: En semantisk studie ur kognitivt perspektiv* [Doktorsavhandling]. Uppsala universitet.
- Teleman, U., Hellberg, S. & Andersson, E. (1999). *Svenska Akademiens Grammatik*. Svenska Akademien.
- Thompson, G. (2014). *Introducing functional grammar* (2, utg.). Routledge.  
<https://doi.org/10.4324/9780203785270>
- Thyberg, K. (2020). *Det-konstruktioner i bruk: En systemisk-funktionell analys av satser med icke-referentiellt det i modern svenska* [Doktorsavhandling]. Göteborgs Universitet.
- Viberg, Å. (1996) The study of lexical patterns in L2 oral production. I: K. Sajavaara & C. Fairweather (Red.). *Approaches to second language acquisition* (87–107). University of Jyväskylä.